

УДК: 351.862:351.74

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.48>

РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Насонов М.І.,
*кандидат економічних наук,
докторант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Академії праці, соціальних відносин і туризму
ORCID: 0009-0009-7044-837
e-mail: Maksimnasonov13@gmail.com*

Насонов М.І. Роль органів державної влади у системі забезпечення національної безпеки України.

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації та глобальних геополітичних трансформацій проблема забезпечення національної безпеки України набула безпрецедентної гостроти. Складність сучасних викликів і загроз, які мають гібридний характер і охоплюють військову, економічну, інформаційну, енергетичну та інші сфери, вимагає від держави максимальної консолідації зусиль та ефективної координації всіх елементів системи державного управління. Роль органів державної влади як ключових суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки є визначальною. Тож аналіз їх функціонального призначення, механізмів взаємодії та ефективності діяльності є практичною необхідністю для подальшого зміцнення обороноздатності та стійкості нашої держави.

У статті комплексно досліджується роль та функції органів державної влади в системі забезпечення національної безпеки України. Проаналізовано нормативно-правову базу, яка регулює сферу національної безпеки. Детально розглянуто центральну координуючу роль Президента України та Ради національної безпеки і оборони України; визначено повноваження Верховної Ради у частині законодавчого забезпечення, затвердження оборонного бюджету та здійснення демократичного цивільного контролю; систематизовано функції Кабінету Міністрів та ключових органів виконавчої влади, які складають сектор безпеки і оборони, як головних виконавців державної політики; висвітлено роль судової влади у забезпеченні верховенства права в даній сфері.

Особливу увагу приділено викликам, які постали перед системою органів державної влади в умовах воєнного стану, зокрема проблемам міжвідомчої координації, корупційним ризикам, потребам у посиленні кіберзахисту та інформаційної безпеки.

Обґрунтовано, що попри стійкість та адаптивність, система забезпечення національної безпеки України потребує подальшого системного реформування на засадах стандартів НАТО, цифрової трансформації, посилення інституційної спроможності та розвитку загальнонаціональної стійкості до гібридних загроз.

Ключові слова: національна безпека, органи державної влади, сектор безпеки і оборони, Рада національної безпеки і оборони України, воєнний стан, демократичний цивільний контроль, гібридні загрози, євроатлантична інтеграція.

Nasonov M.I. The role of state authorities in the system of ensuring national security of Ukraine.

In the context of full-scale armed aggression by the Russian Federation and global geopolitical transformations, the problem of ensuring Ukraine's national security has acquired unprecedented urgency. The complexity of modern challenges and threats, which are hybrid in nature and cover the military, economic, information, energy and other spheres, requires the state to maximize the consolidation of efforts and effective coordination of all elements of the state administration system. The role of state authorities as key actors in the formation and implementation of state policy in the field of national

security is decisive. Therefore, the analysis of their functional purpose, mechanisms of interaction and effectiveness of activities is a practical necessity for further strengthening the defense capability and stability of our state.

The article comprehensively examines the role and functions of state authorities in the system of ensuring national security of Ukraine. The regulatory and legal framework regulating the sphere of national security is analyzed. The central coordinating role of the President of Ukraine and the National Security and Defense Council of Ukraine is examined in detail; the powers of the Verkhovna Rada in terms of legislative support, approval of the defense budget and the exercise of democratic civilian control are determined; the functions of the Cabinet of Ministers and key executive bodies that make up the security and defense sector as the main executors of state policy are systematized; the role of the judiciary in ensuring the rule of law in this area is highlighted.

Particular attention is paid to the challenges faced by the system of state authorities under martial law, in particular, problems of interdepartmental coordination, corruption risks, the need to strengthen cyber defense and information security.

It is substantiated that, despite its stability and adaptability, the system of ensuring Ukraine's national security requires further systemic reform based on NATO standards, digital transformation, strengthening institutional capacity, and developing national resilience to hybrid threats.

Key words: national security, state authorities, security and defense sector, National Security and Defense Council of Ukraine, martial law, democratic civilian control, hybrid threats, Euro-Atlantic integration.

Постановка проблеми. Система забезпечення національної безпеки України є складною ієрархічною структурою, що включає органи законодавчої, виконавчої та судової влади, а також спеціалізовані державні органи сектору безпеки і оборони. Ефективність функціонування цієї системи залежить від чіткого розмежування повноважень, налагодженої вертикальної та горизонтальної комунікації, а також здатності швидко адаптуватися до динамічних змін безпекового середовища.

Незважаючи на значний досвід, здобутий з 2014 року, і особливо після 24 лютого 2022 року, залишається ряд питань щодо оптимізації взаємодії між різними гілками влади, посилення парламентського контролю та подолання корупційних ризиків.

Мета дослідження: здійснити комплексний аналіз ролі та місця органів державної влади у системі забезпечення національної безпеки України, визначити ключові виклики та запропонувати напрями вдосконалення їхньої діяльності в сучасних умовах.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика ролі органів державної влади у системі забезпечення національної безпеки України є об'єктом постійної наукової уваги вітчизняних та зарубіжних вчених, особливо в умовах зростання зовнішніх та внутрішніх загроз.

Сутність національної безпеки, її складові та засади функціонування системи національної безпеки досліджували такі науковці, як О.В. Литвин, В.П. Горбулін, В.М. Белов, О.В. Кучабський. У свою чергу, В.А. Ліпкана, у своїх працях розкриває концептуальну модель системи національної безпеки України, в якій центральне місце посідають саме органи державної влади.

Водночас, варто зазначити, що попри значну кількість публікацій, у науковій літературі недостатньо висвітлені аспекти щодо ефективності діяльності окремих органів державної влади в умовах воєнного стану, а також питання інституційної взаємодії на міжвідомчому рівні.

Зазначимо, що недостатньо опрацьованими залишаються й механізми оцінки ефективності прийняття рішень у сфері безпеки та особливості впливу демократичного контролю на функціонування силових структур.

Виклад основного матеріалу. Основоположні принципи та механізм функціонування системи національної безпеки закріплені у цілому ряді нормативно-правових актів. Ядром цієї системи безумовно є Конституція України, яка визначає основи державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, а також встановлює повноваження вищих органів державної влади у сфері оборони та безпеки [1]. А от ключовим документом, який комплексно регулює досліджувану сферу, є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року. У даному нормативно-правовому акті передбачена імплементація низки стандартів НАТО, а національну безпеку визначено, як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та

потенційних загроз» [2, ст. 1]. Акцентуємо також увагу на тому, що у Законі «Про національну безпеку України» 2018 р. у порівнянні з Законом «Про основи національної безпеки України» 2003 р. значно розширено розуміння безпеки, тому як до її компонентів віднесено не лише оборону, а й державну, економічну, інформаційну, екологічну та кібернетичну безпеки.

Відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону, систему забезпечення національної безпеки складають, сектор безпеки і оборони України та інші державні органи й органи місцевого самоврядування, які здійснюють свої повноваження у сферах національної безпеки.

У свою чергу, суб'єктами, які безпосередньо забезпечують національну безпеку, є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Служба безпеки України, розвідувальні органи, правоохоронні органи та суди [2].

Стратегічне планування у даній сфері здійснюється на основі Стратегії національної безпеки України, яка затверджується указом Президента і є документом довгострокового планування. На її основі розробляються галузеві стратегії, а саме: Воєнна доктрина, Стратегія кібербезпеки, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту тощо [3]. Це створює певну ієрархію документів, покликаних забезпечити єдність державної політики у даній сфері.

Доволі важливу роль в процесі забезпечення національної безпеки України відіграють органи державної влади. Тож, ефективність усієї системи залежить від чіткого виконання кожним органом своїх функцій та їхньої злагодженої взаємодії, а саме:

1) Президент України та Рада національної безпеки і оборони України.

У відповідності до ст. 106 Основного Закону нашої держави та Закону України «Про національну безпеку України» Президент України відіграє центральну роль у сфері безпеки і оборони держави. Він є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, очолює РНБОУ, приймає рішення про введення воєнного чи надзвичайного стану, здійснює загальне керівництво у сферах зовнішньої політики, оборони та безпеки.

Рада національної безпеки і оборони України у свою чергу, є координаційним органом при Президенті України з питань національної безпеки і оборони. Відповідно до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України», її ключовими функціями є [4]:

– внесення пропозицій Президенту щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки;

– координація та контроль діяльності органів виконавчої влади;

– розробка проектів стратегічних документів;

– прийняття рішень про застосування санкцій.

Зазначимо, що в умовах воєнного стану роль РНБОУ значно посилилася. Її рішення, що вводяться в дію указами Президента, стали одним із головних інструментів оперативного реагування на загрози, зокрема у сферах протидії дезінформації, економічної безпеки та блокування активів держави-агресора та її пособників;

2) Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади, який відіграє ключову роль у формуванні правового поля національної безпеки. У відповідності до Конституції України, до повноважень ВРУ можна віднести [1, ст. 85]:

– законодавчу функцію: ухвалення законів з питань оборони, правового режиму воєнного стану, діяльності сектору безпеки і оборони, ратифікація міжнародних договорів;

– бюджетну функцію: затвердження Державного бюджету України, зокрема видатків на оборону, які є матеріальною основою обороноздатності держави;

– функцію парламентського контролю: нагляд за діяльністю органів виконавчої влади, зокрема Міністерства оборони та інших силових структур.

Як бачимо, це важливий елемент демократичного цивільного контролю, який реалізується через профільні комітети (зокрема, Комітет з питань національної безпеки, оборони та розвідки), тимчасові слідчі комісії та звіти урядовців.

В умовах війни Верховна Рада продемонструвала здатність до швидкого ухвалення критично важливих законів, що стосуються мобілізації, соціального захисту військовослужбовців, посилення відповідальності за державну зраду та колабораціонізм. Водночас викликом залишається посилення ефективності парламентського контролю за використанням оборонних бюджетів та діяльністю правоохоронних органів [5, с. 50];

3) Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує безпосередню реалізацію державної політики у сфері національної безпеки. Основними функціями КМУ є [1, ст. 116]: – забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України; – вжиття заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки; – керівництво діяльністю міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Ключову роль у секторі безпеки і оборони відіграють такі центральні органи виконавчої влади, як:

– Міністерство оборони України – забезпечує формування державної політики у сфері оборони, здійснює військово-політичне та адміністративне керівництво Збройними Силами України. Після реформи 2020 року було запроваджено посаду цивільного міністра оборони, що є важливим кроком до стандартів НАТО [6];

– Міністерство внутрішніх справ України – координує діяльність Національної поліції, Національної гвардії, Державної прикордонної служби та Державної служби з надзвичайних ситуацій. Ці структури забезпечують громадську безпеку, охорону кордону та цивільний захист населення;

– Служба безпеки України – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку. Ключовими завданнями СБУ є – контррозвідувальна діяльність, боротьба з тероризмом, захист національної державності та кібербезпека [7];

– розвідувальні органи (Головне управління розвідки МОУ, Служба зовнішньої розвідки) забезпечують керівництво держави інформацією про зовнішні загрози;

– Міністерство закордонних справ України – реалізує зовнішньополітичний курс держави, що є інструментом захисту національних інтересів на міжнародній арені;

– інші міністерства – відіграють доволі важливу роль у забезпеченні економічної, енергетичної та кібернетичної складових національної безпеки.

4) Судова влада та правоохоронні органи.

Роль судової влади у системі національної безпеки полягає у забезпеченні верховенства права та здійсненні правосуддя. Суди розглядають справи, пов'язані з державною зрадою, шпигунством, тероризмом, воєнними злочинами. Діяльність Конституційного Суду України є важливою для перевірки відповідності законів у сфері безпеки та оборони Основному Закону.

Правоохоронні органи, наприклад органи прокуратури, Державне бюро розслідувань, здійснюють нагляд за додержанням законів у діяльності сектору безпеки і оборони та розслідують злочини, вчинені військовослужбовцями та представниками спецслужб. Ефективна робота правоохоронних органів держави, і антикорупційних у тому числі, є запобіжником зловживань та порушень прав людини та законів нашої держави.

Розглянувши основоположні функції та основи взаємодії державних органів влади у системі забезпечення національної безпеки України, хочемо безпосередньо перейти до проблематики, яка виникає у даному аспекті та окреслити напрями реформування системи забезпечення національної безпеки України.

Повномасштабна агресія стала потужним стрес-тестом не лише для кожного громадянина нашої держави, але й для всієї системи державного управління України, виявивши як її сильні сторони (стійкість, адаптивність), так і низку системних прогалин та викликів. Так, до основних викликів можемо віднести: а) прогалини у координації та взаємодії державних органів влади. Незважаючи на провідну роль РНБОУ, доволі часто виникають проблеми з горизонтальною та вертикальною координацією між різними відомствами, особливо у кризових ситуаціях. Це стосується обміну інформацією, спільного планування операцій та ресурсного забезпечення зокрема; б) прогалини у сфері демократичного цивільного контролю. Зрозуміло, що в умовах воєнного стану посилюється роль військових, правоохоронних та спеціальних органів. Така створює ризик послаблення парламентського та громадського контролю, що є фундаментальним принципом демократичного врядування [5, с. 51]; в) корупційні ризики. Сфера оборони та безпеки традиційно є зоною підвищених корупційних ризиків через великі обсяги фінансування та високий рівень секретності. Боротьба з корупцією в оборонних закупівлях залишається пріоритетом для правоохоронних органів; г) проблеми у сфері інформаційної та кібербезпеки. Протидія ворожій дезінформації, захист критичної інфраструктури від кібератак та забезпечення інформаційної гігієни суспільства є постійними викликами, що потребують комплексних та дієвих рішень; г) дефіцит людського ресурсу. Проблема комплектування, підготовки, мотивації та соціального захисту кадрів для сектору безпеки і оборони, а також подальшої реінтеграції ветеранів, є одним із найважливіших стратегічних завдань [8, с. 117].

Враховуючи окреслені виклики та прогалини, які постали перед нашою державою в процесі війни, можемо визначити наступні напрями вдосконалення системи забезпечення національної безпеки України. По-перше, має бути подальша гармонізація законодавства України зі стандартами НАТО. Це стосується не лише військової складової, але й реформування ряду правоохоронних органів держави, зокрема СБУ (перетворення її з правоохоронного органу на контррозвідувальну спецслужбу), посилення прозорості оборонних закупівель та зміцнення механізмів демократичного контролю.

По-друге, необхідна подальша цифровізація та впровадження технічних інновацій. Так, саме впровадження сучасних систем управління військами (C4ISR), розвиток оборонних технологій (БПЛА, РЕБ), а також цифровізація процесів у сфері військового обліку та логістики зокрема, є на нашу думку ключем для досягнення технологічної переваги у військовому протистоянні [9, с. 107].

По-третє, посилення інституційної спроможності РНБОУ є необхідним. Вважаємо, що апарат РНБОУ потребує подальшого кадрового та аналітичного посилення для ефективного стратегічного планування та координації не лише в умовах війни, а й у мирний час.

По-четверте, необхідним вбачається подальший розвиток стійкості українського суспільства, тому як, національна безпека – це відповідальність не лише держави, а й усього суспільства. Тож, необхідно розвивати програми з підвищення медіа грамотності, підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях та формування загальнонаціональної стійкості до гібридних загроз.

По-п'яте, дієвий комплексний механізм допомоги ветеранам. Вважаємо, що державі необхідно запровадити комплексну політику щодо ветеранів, а саме: розробка та імплементація дієвої системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя, має включати медичну, психологічну та соціальну реабілітацію, що й буде інвестицією у майбутню безпеку нашої країни.

Висновки. Враховуючи вище викладене, можемо зазначити, що система забезпечення національної безпеки України є складним механізмом, в якому органи державної влади виконують взаємопов'язані функції. Президент України та РНБОУ відіграють центральну координуючу роль, визначаючи стратегічний курс держави. Верховна Рада забезпечує законодавчу базу та здійснює парламентський контроль, що є запорукою демократичності системи. Кабінет Міністрів та центральні органи виконавчої влади, особливо сектор безпеки і оборони, є головними виконавцями державної політики. Судова влада гарантує верховенство права у цій важливій сфері.

Повномасштабна війна довела життєздатність української державної системи, її здатність до мобілізації сил та активному опору зовнішній агресії. Водночас, війна загострила наявні проблеми, пов'язані з координацією, корупційними ризиками та необхідністю поглиблення демократичного цивільного контролю.

Подальше зміцнення національної безпеки України вимагає системних зусиль, спрямованих на: вдосконалення законодавства та його гармонізацію зі стандартами ЄС і НАТО; підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії; впровадження інноваційних технологій в оборонну сферу; посилення стійкості суспільства до гібридних загроз; забезпечення належного соціального захисту захисників України.

Тож, вирішення цих завдань є запорукою не лише перемоги у війні, а й побудови сильної, стійкої та демократичної держави, здатної захистити свої національні інтереси в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
4. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Христинченко Н.П., Ковалів М. В. Демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони: поняття, зміст, форми реалізації в реаліях сьогодення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 8. С. 45–53.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо військових посад, військових звань вищого офіцерського складу: Закон України від 04.06.2020 р. № 680-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-20#Text>.
7. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.
8. Смолянчук В.Ф. Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни: стратегічні напрями та механізми реалізації. *Ефективність державного управління*. 2024. № 1/2 (78). С. 112–121.
9. Горбулін В.П., Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція, сучасні виклики та стратегічні пріоритети. Київ: НІСД, 2021. 450 с.